

Kaposvár 1945-ben

Vajon van-e értelme idestova 74 évvel ezelőtt történt eseményekkel foglalkozni, melyekről a kortársak tudatosan hallgattak, illetve kódósítottak, és amelyek mindeddig elkerülték a történészek figyelmét?

E sorok írójának meggyőződése, hogy igen, van értelme. Bár a most feltárt és elemzett epizód kihullott a hangulatos dél-dunántúli város emlékezetéből, és a történészek sem figyeltek fel rá, rekonstruálása érthetővé teszi a 20. századi magyar társadalom tömeglélektani folyamatait, bemutatja, hogyan hozta felszínre a politikai manipuláció a tömegek félelmeit és szorongásait, s miként aktiválta az évszázados múltra visszatekintő előítéleteket. Különösen figyelemre méltó, hogy milyen katasztrofális hatást gyakorolt a holokauszt politikailag manipulált traumája a somogyi megyeszékhely addig harmonikusan együtt élő, fejlődő közösségére. Mint cseppben a tengert, vizsgálni lehet benne egy komoly polgári hagyományokkal rendelkező városi közösségnek a zsidósághoz kötődő elfojtásait és előítéleteit a deportálásokot követő időszakban. Ezek minden racionális megfontolás ellenére még azután is elevenen éltek, hogy a helyi közvélemény már értesült arról, milyen tragikus sors jutott osztályrészül a zsidóknak, akiknek csak a tizede tért vissza a városba 1945 októberéig.

A Kaposváron történt, mindeddig ismeretlen események főszereplői mindketten a város szülöttei voltak. Az egyikük dr. Kaposváry (Vétek) György, aki 1922-től polgármester volt, akinek a nevét ma utca viseli szeretett városában. A másikuk pedig dr. Frank László népügyész, aki nem sokkal később, 1946 februárjában a vádat képviselte Szálasi Ferenc „nemzetvezető” perében is.

A kaposvári hisztéria mintegy nyitánya volt a következő év tavaszán ország-szerte elterjedt, erősen átpolitizált, kisebb pogromok és „népítéletek” formájában megnyilvánuló erőszak-kitöréseknek, melyeknek csúcspontjai az 1946. július végi és augusztus eleji miskolci tömegmegmozdulások voltak. Ezután a Magyar Kommunista Párt felhagyott ilyen jellegű provokációival. Mivel Rákosi Mátyás saját politikai céljai szempontjából „kontraproduktívnak” találta, a továbbiakban nem foglalkozott a „zsidókérdéssel”.

Addig viszont a szorosan kézben tartott politikai rendőrség elképesztően dilettáns politikai akciókat hajtott végre, és nagyban hozzájárult akár vérvádhisztéria gerjesztéséhez is. Ez történt Kaposváron is, ahol a helyi viszonyokkal tisztában lévő Frank László, vezető népügyész képviselte az MKP-t. Bár a kommunisták kaposvári törvénytelenégei és az erre – mintegy reakcióként – kialakult vérvádhisztéria nem kapott országos nyilvánosságot, sőt, a többi 1945–46-os történetet is elhallgatták a későbbiekben, az ekkor felszínre tört képzetek és tartalmak egész a hatvanas évek végéig jelen voltak a kollektív kaposvári tudatban. Csak az újabb nemzedékek felnövekedésével, a társadalom és a gazdaság teljes átalakulásával szorultak vissza, illetve enyésztek el – szerencsére.

A második világháború vége után a magyar társadalomnak szinte felmérhe-

tetlen emberi és anyagi veszteséggel, illetve egy addig nem ismert társadalmi, gazdasági és politikai válsaggal és katonai megszállással kellett szembenéznie. Ahogy az első, elvesztett világháború után, most is működésbe lépett a „bűnbakképző tömeglélektani mechanizmus”: a tömegek fogékonyak voltak arra, hogy az ellátási nehézségekért, a közbiztonság hiányáért, a pénz elértéktelenedéséért, a jövő bizonytalanságáért társadalmi csoportokat, illetve nemzeti kisebbségeket okoljanak.

Edgar Morin francia szociológus a következőket írja a társadalmi válság jelenségéről az *Orleans-i szóbeszéd* című könyvében, mely a francia városban 1969 májusában (!) elterjedt, a helyi zsidó ruhakereskedőket francia lányok elrablásával vádoló szóbeszéd háttérét próbálta felderíteni: „A krízis, eredeti, orvosi értelmében olyan rendellenességet jelent, mely lehetővé teszi a diagnózist. A krízis, mely alapvető klinikai információ a fiziológiában és a pszichológiában, számunkra antropológiai jelenség, mely szerepel korunk interdiszciplináris elméletet alkotó gondolkodójának, Marxnál és Freudnál is. Tekintsük át a válság fő ismérveit Marx és Freud szerint.

1. A krízis feltárja a valóságos jelenségeket (akár rendszerről, akár folyamatról van szó), ténylegesen kiemeli a látens vagy felszín alatti tényeket, melyek a társadalmi tudattalanban rejtőznek.

2. A krízis jelentőséggel ruhazza fel a valóság konfliktusait, melyek a társadalom mélyén rejtőznek, de élet-halál fontosságúak, és felhívja a figyelmet a társadalmi közeg dialektikus és ellentétekkel terhelt természetére.” (Edgar MORIN, *La rumeur d'Orleans* Éditions du Seuil, 1969, 249.)

Bár a somogyi megyeszékhelyen lezajlott eseményekről nem értesült a korabeli országos nyilvánosság – ellentétben az 1946. májusi hisztériahullámmal, mely a kunmadarasi, politikailag előkészített pogromban kulminált –, nem állítható, hogy a történetírás teljesen megfeledezett volna róla. Szita Szabolcs, a Holokauszt Tudományos és Dokumentációs Emlékközpont (HTDE) igazgatója két könyvében is szó szerint ugyanazt írta róla, azonos forrásokra, a *Szabad Nép* 1946. január 28-i és az *Új Élet* július 18-i számának cikkére hivatkozva. Igaz, a mondataiból épp csak az nem derül ki, hogy pontosan mi és miért történt 1945 őszén: „A november negyedikére virradó éjjelen Kaposváron antiszemita röpcédulákat szórtak, melyek a 'szokott' kulcsszavakat tartalmazták: a zsidók hazafiatlanok, kapzsik, feketéznek, mindezek felül keresztény gyermekeket rontanak meg. Az 'akció' felelősei börtönbüntetést kaptak, ami a városban hónapokig tartó válsághelyzetet teremtett, melyet az 1946. július 11-i ankéttal sikerült lezárni.” (SZITA Szabolcs, *Magyar Sorsok Auschwitz-Birkenauban*, Noran Libro, 2018, 322. és *Gyógyíthatatlan sebek. Magyarok az auschwitz-birkeanaui lágerbirodalomban*, HTDE kiadása, 2016, 193.)

Az „akcióra” és „lezárására” még visszatérünk. De előbb tekintsük át a zsidó kisebbség, és a keresztény többség (nagyobb részben katolikus) viszonyát Kaposváron a holokauszt előtt, illetve 1944 májusában.

Az ekkor közel negyvenezer lakosú, erős református közösséggel rendelkező városban 2760 neológ, asszimilált zsidó élt, akiknek jó része megbecsült polgár volt. Kiemelkedett közülük az 1945 utáni politikai életben is fontos szerepet játszó Antl

Ödön, gazdag zsidó kereskedő, aki jó kapcsolatokat tartott fenn a funkcióját 1922 óta betöltő, köztiszteletnek örvendő Kaposváry (Vétek) György polgármesterrel, a keresztény egyházak vezetőivel, illetve a megyei politikusokkal.

A kaposvári zsidók egészen az 1944. március 19-i német megszállásig, sőt, még azt követően is bíztak benne, hogy ha hazafiasan viselkednek, és eleget tesznek kötelezettségeiknek szeretett városukban, túlélhetik a háborút. Ezt a hitüket táplálta, hogy a polgári hagyományú város közelete addig mentes volt a szélsőségektől, a jogfosztó rendeletek életbe léptetése és a munkaszolgálatosok behívása után is megmaradt a jó viszony a zsidók és a keresztények között. Miután Horthy kormányzó német nyomásra kinevezte a Sztójay-kormányt, egyik percről a másikra megváltozott a helyzet. A közhangulat radikálisan a zsidók ellen fordult, ami lehetetlenné tette, hogy elrejtőzzenek.

Gróf Széchenyi Antal visszaemlékezésében felidézi, hogy Somogy megyében milyen tragikus következménnyel járt a hatalomváltás: „Megváltozott a légkör. Az emberek csendben politizálni kezdtek. A nyilasok propagandája elárasztotta az egész vidéket. Barcson szomorú látvány volt a sok, csillagot hordó zsidó. A nép zöme már nem vásárolt a zsidó üzletekben, kerülte őket, és a 'Hangya' szövetkezetekbe ment vásárolni... Menekített, elbújtatott zsidóink önként jöttek elő, mikor megtudták, mi a helyzet. Nem akartak minket bajba hozni! És ezeknek az ízig-vérig rendes embereknek így már nem tudunk tovább segíteni.” (Gr. SZÉCHENYI Antal, *Emlékek, események*, Budapest, 2002, 155–163.)

A kaposváriak ebben a helyzetben a város és a megye vezetőitől vártak segítséget. Illúzióik tükröződtek abban a beadványban, melyet a Magyar Zsidók Központi Tanácsa Somogy megyei szervezete intézett a megye fő- és alispánjához 1944. május 8-án „a zsidó lakosság elhelyezése tárgyában”. „Somogyban és Kaposvárott, mint ezt a megyei levéltárban lévő iratok igazolják, évszázadok óta élnek zsidók. [...] e hosszú idő óta Kaposvárott élő, mint az ország területéről ideköltözött zsidó lakosság már régóta magába szívta a magyar életfelfogást és érzést, gyermekeiket is minden időkben magyar szellemben nevelték. Vannak olyan magyar zsidók, akik hűtlenek lettek a zsidóságukhoz, de olyan, aki a magyarságához lett volna hűtlen, itt egy sem akadt. Ellenük e tekintetben soha, semmi kifogás nem volt.” (KANYAR József, *Harminc nemzedék vallomása Somogyról. Történelmi olvasókönyv*, Kaposvár, Somogy megyei Tanács VB, 1967, 484.)

A beadvány abból a fikcióból indult ki, hogy a városi, központilag elrendelt gettó felállítása csak a lakásínség enyhítése céljából végrehajtott kényszerintézkedés, és arra próbálta rávenni a helyi politikusokat, hogy „méltóztatassanak a zsidóknak egyes utcába, vagy városrészekbe való összegyűjtését mellőzni, ez esetben az alulírott szervezet kötelezi magát arra, hogy elköltöztetések útján a kívánt mennyiségű és terjedelmű lakást az előírt idő alatt a hatóság rendelkezésére bocsátja.” A két aláíró, a helyi Zsidó Tanács vezetői, Mittelman János gyógyszerész és Antl Ödön, a Magyar Zsidók Központi Tanácsa Somogy megyei szervezetének társelnökei voltak.

Végül a kaposváriaknak ugyanaz a szörnyű sors jutott osztályrészül, mint a többieknek: a belvárosi gettóban zsúfolták őket össze, a környékbeli községekből összegyűjtött többi zsidóval együtt. A polgármester, amennyire lehetett, igyekezett enyhíteni a gettóba zárt zsidók sorsán, de nem sokat tehetett a végrehajtó hatalommal szemben. Kaposváron a polgármester, Kaposváry György nyíltan közölte, hogy nem hajlandó végrehajtani a gettósítást, amíg a vármegyétől nem kapott erre utasítást; ezt követően napokig nyílt gettó állt fenn a városban, átmenő autóforgalommal... A kaposvári polgármester mindennap friss zöldséget, gyümölcsöt, fűszert, pékárut vitetett a gettóba, sőt tejszernak és a a kóser vágást tiltó rendelet ellenére zsidó mézszárszék is működött a gettóban. A város terhére a források szerint 16 000 darab májpástétomkonzervet, 100 kilogramm füstölt marhaszegyet, 250 kilogramm füstölt marhahúst, 11 000 kilogramm kenyeret, 1 vagon lisztet vett a gettósított zsidóknak. Ugyanő az orvosokat és az állatorvosokat mentesítette a deportálás alól” – olvasható a Somogy megyei levéltár dokumentumaiban. (SÁGVÁRI Ágnes forrásközlése alapján idézi VESZPRÉMI László Bernát, *Gyilkos irodák – A magyar közigazgatás, a német megszállás és a holokauszt*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2019, 119. és 124.)

Randolph L. Braham is kitér arra, hogy város vezetése, amit lehetett, megtett a helyi zsidókért. „A város polgármestere, Kaposváry (Vétek) György tisztességesen viselkedett. Ezt azonban Pilissy Tamás rendőrtanácsos és Újlaki László csendőr alezredes magatartása semmissé tette, akik a zsidóellenes akciók irányítói voltak a városban, illetve a megyében.” (Randolph L. BRAHAM, *A népirtás politikája. A Holokauszt Magyarországon*, 2. köt., Budapest, Park Könyvkiadó, 2015, 875.)

Megjegyzendő – és erre *A népirtás politikája* című könyv sem tér ki –, hogy a zsidó hitközség vezetőinek annyit sikerült elérniük a helyi hatóságoknál, hogy ők és családtagjaik az Auschwitzba tartó szerelvény végén, külön, kevésbé zsúfolt vagonba szálljanak, melyet Kelenföldön lekapcsoltak. „A vonat két helyen állt meg út közben. Először a Kelenföldi pályaudvaron: itt lekapcsolták az utolsó kocsit, amiben azok a tehetős zsidók voltak, akik vélelmezhetően megvették a szabadságukat.” (KOVÁCS Tamás, *A II. világháború éveiben* In *Újrakezdések. Zsidósors Somogy megyében a XVIII. századtól napjainkig*, szerk. BŐSZE Sándor, Kaposvár, Bét Ólam Alapítvány–Somogy Megyei Levéltár, 2005, 169.) Így tehát ők Budapesten maradván túléltek a holokausztot.

Hús jómódú, megbecsült kaposvári polgár menekült meg így, az utolsó pillanatban, köztük Mittelmann Jenő gyógyszerész és felesége. Bár erre nincs forrás, ebben a „szelektív mentőakcióban” szerepe lehetett Kaposváry György polgármesternek is, feltehetőleg úgy, hogy a gazdag zsidóktól kapott és a gettóból kicsempészett pénzzel megvesztegette a németeket. Nyilvánvaló, hogy semmiképp nem élték volna túl a deportálást, ha Kaposváry György a német megszállás után vagy akár június 22-én lemondott volna, ugyanis a szerelvényeket – a vagonokban 5200 Somogy megyei zsidóval – július 6-án indították el a haláltáborba.

„A zsidó bosszú”

1945 nyarán, alighogy véget ért a világháború, és elhallgattak a fegyverek, a Magyar Kommunista Párt a saját, megbízható embereit helyezte a legfontosabb politikai pozíciókba. A kezdettől fogva kommunista irányítás alá került, meglehetősen népszerűtlen rendőrség és a megszálló szovjet csapatok hatásainak együttműködésével egymás után szorították ki a közéletből azokat a tekintélyes politikusokat és önkormányzati vezetőket, akikről feltételezték, hogy szemben állnak a politikájukkal.

A háborús és népellenes bűnösök felelősségre vonására céljából létesült Népbíróság intézményét az Ideiglenes Nemzeti Kormány január 25-én hozott 1945. II. 5. a 81/1945. ME sz. rendelete hozta létre. A Magyar Kommunista Párt a háborús főbűnösök pereivel a saját érdekeit követte, ugyanis az egész Horthy-rendszert a vádlottak padjára akarta ültetni. Rákosiék a két világháború között legálisan működő politikusokat, előbb a kormánypártiakat, majd az ellenzékieket is felelőssé tették Magyarország második világháborús részvételéért és a holokausztért. E koncepció jegyében indítottak eljárásokat, majd hozott Kaposváron is ítéletet a Népbíróság. A háborús főbűnösök perét a Zeneakadémián Bárdossy László, majd Sztójay Döme volt miniszterelnökökkel kezdték. Csak utánuk került sor a legismertebb és egyben leggyűlöltebb figurára, a rögeszmés „nemzetvezetőre”. A Szálasi Ferencre és bűntársaira 1946. március elsején kihirdetett halálos ítélet összhangban állt a nemzetközi joggal, és ezt mindmáig senki nem is vitatja.

Az MKP céljai érdekében azonnal felhasználta a rendőrséget, melybe nagy számmal toborozták a deportálást és a munkaszolgálatot túlélő zsidókat. A népbíróságok pedig az igazságszolgáltatás megindításával már kezdettől fogva komolyan politizáltak is. Ítéleteik, különösen első fokon, gyakran szolgálták a kommunisták politikai ellenfeleinek kiiktatását. Ahogy a rendőrséget, úgy a Népbíróságot is a „zsidó bosszú” eszközeinek tartotta a korabeli közvélemény, tekintettel arra, hogy a bírák és az ügyészek között sok zsidó származású jogász vett részt a nyomozásokban, illetve az ítélezésben.

Frank László, aki Kaposvárott a közvélemény szerint a „zsidó bosszú” megtestesítője volt, 1907-ben született. Érettségi után egy ügyvédi irodában dolgozott írnokként, közben jogi tanulmányokat folytatott, és 1929 és 1933 között ügyvédjelölt volt. 1934-től ügyvédként dolgozott Kaposváron, majd 1942-től munkaszolgálatot teljesített 1944 novemberéig, amikor megszökött. 1945. április végén, május elején visszatért szülővárosába, és megszervezte a kaposvári népügyészséget, melynek ő lett a vezetője.

Az egyik kiszemelt célpont – akit Frank utasítására őrizetbe vettek, majd a vádlottak padjára ültettek – dr. Kaposváry (Vétek) György volt. Ő 1922 óta töltötte be a polgármesteri tisztséget, s valóságos intézménynek számított a városban. Az esemény már csak azért is megrázta a helyi közvéleményt, mert Kaposváry Györgyöt a nyilasok 1944. október 15-e után eltávolították tisztségéből. December másodikán

azonban Kaposváry aláírásával falragaszok adták tudtul a lakosságnak: „A orosz csapatok parancsnokának utasítására a város ügyeinek intézését átvettem.” Vagyis a szovjet katonai szervek megbíztak benne, amit az is jelzett, hogy május elsején még beszédet mondott a május elsejei ünnepségen.

Így a helybelieket hideg zuhanyként érte a hír, hogy a polgármestert minden indoklás nélkül, puccsszerűen leváltotta a város közgyűlése. Erről így emlékezett meg a város történetének szentelt, 1975-ben kiadott kötet: „A város élén álló polgármester, aki két évtizedig a szervezett munkásság dühödt ellenfele volt, május végén még a kiscsapatparti jobboldal és a város tőkéseinek bizalmát élvezte. Egy hónap elteltével, június 22-én a két munkáspárt javaslatára a városi képviselőtestület tisztújító közgyűlésén azonban már Boór István asztalosmestert, a szociáldemokrata párt régi harcosát választották meg polgármesternek.” (ANDRÁSSY Antal, *A felszabadult város*, In *Kaposvár, Várostörténeti tanulmányok*, szerk. KANYAR József, Kaposvár, Városi Tanács, 1975, 565.)

Alig több, mint két hét múlva a *Somogyvármegye* című napilap (a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front lapja, az egyetlen engedélyezett újság) 1945. július 9-i számában pedig megjelent a következő közlemény: „A népügyészség az eddig lefolytatott nyomozás alapján három rendbeli háborús és három rendbeli népellenes büntett elkövetésének gyanúja miatt előzetes letartóztatásba helyezte dr. Kaposváry György ny. polgármestert. A nyomozás tovább folyik.”

Két nappal később a lap arról tudósított, hogy Kaposváryt egészségi állapota miatt kórházba szállították, és azt is közli, pontosan mivel is gyanúsítják. A cikket valószínűleg Frank László fogalmazhatta, ugyanis szó szerint megismétlődtek benne a vádirat fordulatai: „A népügyészség dr. Kaposváry Györgyöt azzal gyanúsítja, hogy 1944 júniusában részt vett a siófoki értekezleten. Ezen az értekezleten Endre és Baky államtitkárok közölték, hogy a dunántúli 'zsidó' magyar állampolgárok deportálása meg fog történni, aminek következtében sok-sok ezer olyan munkaerő lett a német hadigépezetbe beállítva, akik egyébként itthon házi vagy egyéb munkával foglalkoztak. Ezzel a cselekedettel Magyarország a háborúba fokozottabb mértékben belesodródott és dr. Kaposváry György nem törekedett arra, hogy ezt Siófokon bármiképpen is megakadályozza, bár erre vezető hivatali állásánál fogva módja lett volna. A Népügyészség letartóztatási indoklása felsorolja, hogy dr. Kaposváry 1943. május 22-én a Turul sportpályán mondott beszédében a háborúban fokozottabb mértékben való részvétel folytatására izgatott. 1943-ban elvállalta a fasiszta Baross-szövetség társelnöki tisztségét anélkül, hogy vele szemben e célból közvetlenül vagy közvetve bárki is kényszert alkalmazott volna. Az 1922-től 1939-ig tartott képviselőválasztások alkalmával a baloldali képviselőjelöltekkel szemben a MÉP-jelölteket támogatta, azok megválasztásában hivatali súlyával hathatósan közreműködött és ezzel a fasisztaellenes vélemény nyilvánítását akadályozta.”

Frank László népügyész vádjai teljesen abszurdak voltak. A város közönsége képtelen volt felfogni, milyen célból vette célba az új kommunista hatalom közkedvelt polgármesterüket, aki 1922 óta állt a város élén, és a város iránt szeretetből

1934-ben a vezetéknevét is Kaposvárra változtatta. (Eredeti neve ugyanis Véték György volt.)

A Somogy megyei levéltárban őrzött iratanyagból (MNL Somogy Megyei Levéltár, a Kaposvári Népügyészség iratai, 67/1945.) kitűnik, hogy az 1886. január 11-én született, jogi és államtudományi doktorátussal rendelkező Kaposváry György a 1945. július 7-i kihallgatása során tételesen cáfolta az ellene felhozott vádakát. Mindenekelőtt felhívta a figyelmet arra, hogy a dél-dunántúli zsidóság deportálásáról tartott, június 22-i siófoki értekezleten, ahol Endre és Baky államtitkárok mellett közigazgatási, csendőrségi és rendőrségi vezetők vettek részt, neki semmiféle lehetősége nem volt arra, hogy megakadályozza a már előzetesen elhatározott döntések végrehajtását. Ha kifejezésre juttatja ellenkezését, ezzel csak azt érte volna el, hogy belügyminisztériumi felettesei azon nyomban leváltják, majd elrendelik a letartóztatását. Szathmáry Lajos volt főispán vallomásából az is kitűnt, hogy Kaposváryt előzőleg feljelentették Endre Lászlónál, aki Siófokon már kiadta a rendelkezést a polgármester felfüggesztéséről és elmozdításáról, és ezt csak a főispán kérésére vonta vissza.

Mivel ebben a pontban azzal vádolták, hogy a „német hadigépezetet segítette”, a védekezésében nem tért ki arra, hogy tőle telhetően igyekezett segíteni a gettóba zárt zsidókon: az általuk adott pénzből élelmiszert vásárolt, és bejutatta nekik a gettóba. Továbbá arról sem vallott, mert akkor meg korrupcióval vádolták volna, hogy valószínűleg ezzel a pénzzel vesztegette meg a németeket, talán még a vasutasokat is, akik aztán az utolsó vagon Kelenföldön lekapcsolták az Auschwitzba indított szerelvényről. A Kelenföldön lekapcsolt vagonban – ahogy korábban már írtam – hús helybeli, gazdag zsidó polgár utazott. Fontos talán megjegyezni, hogy Dr. Frank családjának tagjai nem voltak köztük. Őket – a többiekkel együtt – Auschwitzba vitte a vonat.

Frank László népügyész többi vádpontja még képtelenebb és igazságtalanabb volt. Kaposváry polgármester hű volt a mindenkori kormánypárthoz (amit beiktatása idején Egységes Pártnak, majd Nemzeti Egység Pártjának, végül Magyar Élet Pártjának hívtak), de valójában – a rá külsőre is hasonlító – Bethlen István emberének számított, és az is maradt a negyvenes években is. Ezt tükrözte például az is, hogy még csak interjút sem kívánt adni a „szalonnyilas” irányvonalú *Somogyi Újságnak*. Az alcíme szerint „keresztény politikai napilapot” az imrédysta dr. Tényi Kálmán, a Magyar Megújulás Pártjának befolyásos helyi vezetője szerkesztette és írta tele. Azzal pedig, hogy a polgármesterként 1943. május 22-én beszédet mondott a keleti frontról visszatérő somogyi honvédek előtt, melyben helytállásra buzdította őket, hivatali kötelességének tett eleget, ahogy azzal is, hogy elvállalta a Baross-szövetség társelnöki tisztségét.

Frank László vezető népügyész, aki a polgármester pályáját derékba törő népbírói ítélet után feltárta eljárása indítékait, hat hónapon át elszántan és makacsul folytatta hadjáratát ellene. Minden terhelő bizonyítékot igyekezett beszerezni,

amely bizonyítja Kaposváry „háborús és népellenes” büntetteit. Kihallgatta például az *Új Somogy* című hetilap azon újságíróját, aki tudósított Kaposváry 1943. májusi beszédéről, és nevetséges nyomozást folytatott arról, hogy a polgármester a jobb-oldal jelöltjeit pártolta az 1931-es (!) ipartestületi választásokon. Vallomásokot vett fel arról, hogy Kaposváry polgármestersége alatt a városháza hivatali helyiségeiben kifüggesztették Imrédy Béla beüvegezett fényképeit.

Ami a kaposvári zsidók gettósítását, illetve deportálását illeti, Frank nyomozása elsősorban arra irányult, hogy Kaposváry bűnrészességét bizonyítsa a lezárt zsidó üzletek készleteinek eltulajdonításában – ez azonban nem sikerült. Kétségtelen, a megszálló németek a polgármestertől különböző tárgyakat követeltek a villanyrezsótól a stílbútorokig és a szőnyegekig, a cipőktől a textíliákig. A polgármester így rákényszerült, hogy megbízottja útján rekvirálással teljesítse a németek kívánságait. De a kihallgatott és a deportálásból visszatért tanúk egyike sem vallott a polgármester ellen.

A Kaposváryt terhelő vallomások közül a legsúlyosabbat Vojcsek Matild 60 éves, niklai születésű, kaposvári lakos, háztartási alkalmazott tette. Érdeemes idézni a szöveget, melynek hitelessége erősen kétséges: „A németek bejövetele után én kénytelen voltam a Gestapónál teljesíteni szolgálatot, mint szakácsnő, mert a Gestapo Königszberg Dezső házába ment bele, a gazdáimnak fél óra alatt ki kellett menni, nekem pedig ott kellett maradnom. A Gestapóhoz többen jártak, így dr. Kaposváry György polgármester is, és határozottan emlékszem arra, hogy egy alkalommal azt mondotta: »hogy az ott lévő tolmácsnő tolmácsolja a német hadnagynak, csinálják meg azt az írást, aláírom és vigyék őket«. Ezt a zsidókra mondotta, akik akkor a gettóban voltak. Másnap Böhmné, akinek ott kellett dolgozni, sírva borult a nyakamba, és azt mondta, visznek bennünket, nem tudom, mi lesz a gyerekeimmel. Ez után már a gettót levitték a tüzérlaktanyába, ahonnan az elszállításuk néhány nap múlva megtörtént. Amikor dr. Kaposváry a Gestapónál járt, az 29-e előtt legfeljebb két nappal lehetett, mert arra határozottan emlékszem, hogy 29-én, Péter-Pálkor megkezdődött a zsidóknak a leszállítása a tüzérlaktanyába.” (MNL Somogy Megyei Levéltár, a Kaposvári Népügyészség iratai 67/1945 186.)

Bizonyíték van azonban arra, hogy a polgármester nagyon is tisztában volt azzal, hogy az 1944-es év tragikus eseménysorozata hova vezet. Dr. Magyar Gyula lakáshivatali előadó tanúvallomásából tudjuk, hogy „1944. október 16-án a gyanúsított [azaz Kaposváry] összehívott bennünket. Nyugalomra intett, és felhívott, hogy mindenki teljesítse a kötelességét. Végül annyit mondott: »Istenem, mi lesz ezzel a szerencsétlen országgal.« Ezután sírni kezdett és az ablakhoz ment.”

A Népügyészség nyomozása hónapokon át folyt dr. Kaposváry György ellen, akit közben egészségügyi okból, a gyomorpanaszai miatt kórházba szállítottak át, majd házi őrizetbe helyeztek, végül újra az ügyészség fogdájaiba zártak. Közben az új polgármester több felhívást is közzétett a háborús bűncselekmények bejelentésére, és a kaposvári népbíróság Imreffy-tanácsa folyamatosan hozta ítéleteit a különböző feljelentések alapján letartóztatott személyek ügyében. Többek között négyévi börtön

tönbüntetésre ítélték dr. Tóth János nyilas polgármestert, aki Kaposváry leváltása után a szovjet csapatok bevonulásáig, tíz napig töltötte be tisztségét.

Végül 1945. december 20-a és 22-e között a városháza tanácstermében folytatták le a tárgyalást, és a Népbíróság ítéletet is hozott. Kaposváryt részben felmentették a háborús és népellenes bűnök vádjai alól, részben azonban elmarasztalták a 81/1945. M. E. sz. rendelet 12 §. 2. és 5. pontjaiban. Összességében másfél év börtönre, valamint politikai jogaitól való tíz évi megfosztásra ítélték.

A *Somogyvármegye* című újság december 27-i számában megjelent cikk (melynek szerzője valószínűleg maga Frank László népügyész volt) feltárta az igazságtalan és méltánytalan ítélet valódi indítékait. A cikk szerint ugyanis „nemcsak Kaposváry György felett mondott ítéletet a népbíróság, hanem egy egész típus felett, mely a magyar közigazgatás minden részében igen gyakran fellelhető, s amely típus puhasága és gerinctelensége szolgáltatta ki végül Magyarországot a fasiszta örűtségnek. Nem állítjuk mi azt, hogy Kaposváry György, vagy a hozzá hasonló igen sok köztisztviselő nyilas lett volna, de állítjuk azt, hogy működésükkel végeredményben elősegítették a nyilas erők előretörését. Ha keményebb kötésű, körültekintőbb vezetők állnak Magyarország közületei élén 1933-tól, mint ahogy keményebb kötésű és öntudatosabb vezetők álltak a nyugati kis államok közületei élén, akkor képtelen gondolat lett volna, hogy Magyarországot, melyet minden érdeke, de politikai és társadalmi beállítottsága is a németellenes táborba utalt, Hitlerék jármába hajtsák. [...] Summa summarum: „az ítélet egy korhadt, bomlott társadalmi rendszer és egy ferde és ártalmas köztisztviselői morál felett mondott ítéletet.”

A gondolatmenetet és az ennek alapján hozott ítéletet a dunántúli város közvéleménye nem tudta elfogadni, és Frank László népügyész eljárását a „zsidó bosszú” művének tartotta.

Kaposváry, a tisztségétől megfosztott polgármester a szeretett városában ért súlyos megaláztatás után már csak árnyéka volt önmagának. Ráadásul a hatóság sem vette le róla a kezét: börtönbüntetésére letöltése után saját kecelhegyi borospincéjébe internálták, majd nem engedték, hogy képzettségének megfelelő munkát végezzen. Végül a Szigetváron dolgozott segéd munkásként. Az ottani kórházban halt meg 1954-ben.

„Szervezkedés a társadalmi rend felforgatására és felekezeti elleni izgatásra”

Kaposváry György polgármester meghurcolása és elítélése aláásta a városban az új jogrendbe vetett bizalmat. 1944–45-ben „anómiás”, az addig tiszteletben tartott erkölcsi normákat figyelmen kívül hagyó viszonyok jöttek létre Kaposváron. Hozzájárultak ehhez a megszálló szovjet hadsereg tagjai által elkövetett és büntetlenül maradt nemi erőszakos események, rablások és gyilkosságok is, melyekről ugyan

nem lehetett nyilvánosan beszélni, de helyben mindenki által közismertek voltak. A sajtó nem adott hírt az atrocitásokról, csak egy-egy rendőrségi közleményből lehetett kiolvasni, hogy megszálló katonák veszélyeztetik a közbiztonságot. Mint például abból, amit a *Somogyvármegye* 1945. november 16-i száma közölt, ezzel a címmel: „*Tilos az orosz katonáknak szállást adni és vendéglőkben kiszolgálni őket*”.

Megrendült a bizalom mindenféle tekintélyben és az igazságszolgáltatásban, súlyos feszültség alakult ki a keresztények és a zsidók között. A polgármester ellen politikai kezdeményezésre indított per világosan jelezte, hogy az új, magát demokratikusnak nevező hatalom nem támogatja az erkölcsi önvizsgálatot, a szembenézést az ország második világháborús szerepvállalásával és a holokauszttal. Ugyanakkor a kommunisták saját politikai céljaira használták fel a tragikus múltat, és továbbra is napirenden tartották a „zsidókérdést”. Nem meglepő tehát, hogy egy újabb népbírói tárgyaláshoz és ítélethez vezető, súlyos kommunista provokáció – mely egybeesett egy kétéves kisfiú eltűnésével – végül vérvádhisztériát váltott ki a teljesen összezavarodott, szorongó kaposváriak egy részéből, és irreális reakciókat keltett a deportálásból nemrég visszatért zsidókban.

A *Somogyvármegye* 1945. november 5-i, hétfői számában egy cikk jelent meg, melyből az olvasók – a Kaposváry György polgármester elleni nyomozás ismeretében – vészjósló következtetéseket vonhattak le. A szöveget teljes terjedelmében idézem:

„Fasiszta szervezkedést leplezett le a politikai rendőrség

Uszító hangú röpcédulák a város utcáin – A túlbuzgó terjesztők katonai nyomozók kezébe nyomják a röpcédulákat – Az egyik demokratikus párt a letartóztatottakért

A választás előtti éjszaka és a választás napján a föld alá húzódott faszizmus ismét vakmerően kezdte ütögetni fel a fejét. A látszólagos csend alatt izzott a parázs és várta az alkalmat, hogy lángra lobbanhasson. Az alkalmas pillanatot a fasiszták november harmadikának éjszakáján látták elérkezni. Azon az éjszakán és a következő napon, a választás napjára virradó reggel gépirásos, sokszorosított röpcédulák jelentek meg Kaposvár utcáin. Józan gondolkodású emberek felháborodva olvasták, hogy a fasiszták ismert uszító hangján a kommunisták, a zsidók, a győztes hatalmak, a szociáldemokraták ellen izgatták a népet.

A nyomozás hamarosan eredményre vezetett. Egyes túlbuzgó diákluk, akiket aljas céljakra a földalatti szervezkedők nem átaláltak felhasználni – a Budapest-ről érkezett katonai nyomozók kezébe nyomták a röpcédulákat. A könnyen szerzett nyomon elindulva a szálak a szervezkedés vezetőjéhez vezettek.

A politikai rendőrség kinyomozta, hogy a titkos társaság tagjai Földes István villanyszerelő, egy egyházi személy, Bali-Papp Gyula egyetemi hallgató, Nagy László banktisztviselő, Keit József kocsmáros, Máramarosi József, Földes alkalmazottja és többen mások. A röpcédula terjesztésében több diák részt vett.

A politikai rendőrség letartóztatta őket. Földesnél megtalálták a sokszorosító gépet és nagyobb összegű pénzt, amelynek eredetét kivizsgálják, mert alapos a gya-

nú, hogy a szervezkedést központból irányították. A röpcédulákat Földes István és az egyházi személy szövegezték.

A letartóztatottak érdekében érthetetlen okból, az egyik demokratikus párt helyi szervezete túl erősen exponálta magát. A déli órákban röpcédulákkal árasztotta el a várost, amelyekben azzal vádolja a politikai rendőrséget, hogy ártatlan embereket tartóztatott le a választás napján azért, hogy ezeket a választásban gátolja. A röpcédulák osztásába eléggé el nem ítéhető módon ők is bevonták a tanulóifjúságot. A rendőrség a mindkét ügyből kifolyólag előállított diákokat szabadon bocsátotta, s ellenük semmi eljárást nem indított, csupán arra kérte őket, hogy a jövőben ne engedjék magukat felhasználni propaganda célból, hanem tanuljanak, és váljanak az ország hasznos, munkás polgáraivá.

A többiek ellen az eljárás megindult, s az ügyben további széleskörű nyomozás folyik” – zárul a cikk.

A szöveg figyelmes olvasása nyilvánvaló kérdéseket vet fel. Mit is tartalmaztak ezek a röpcédulák? Gépírással vagy sokszorosítással készültek? Hogyan lehet, hogy a reakciós szervezkedést, illetve a röpcédulák előállítóit a nyomozóknak a „könnyen szerzett nyomon” egyetlen óra leforgása alatt sikerült felderíteni és le is tartóztatni? Mi állt pontosan azon a másik, déltájban osztogatott röpcédulán, melyen egy „demokratikus párt” azzal vádolta a politikai rendőrséget, hogy „ártatlan embereket tartóztatott le a választás napján azért, hogy ezeket a választásban gátolja”?

Ez az újabb politikai botrány 1945. november 4-én, a nemzetgyűlési választások napján robbant ki Kaposváron. Ismeretes, hogy ekkor a Független Kisgazdapárt, (azaz „egy demokratikus párt”) elsöprő győzelmet aratott; megszerezte az összes szavazat több, mint 57%-át. Kaposváron a nemzetgyűlési választások eredménye még lesújtóbb volt az MKP számára: a városban a választók mindössze 7,1%-a szavazott a kommunisták listájára, a kisgazdákra viszont 58%-uk. Az országos választási eredmények lehetővé tették volna, hogy az FKGP az abszolút többség birtokában alakítson kormányt, felszámolja a kommunista vezetés alatt álló politikai rendőrséget, és átalakítsa a Népbíróságot, illetve a Népügyészséget.

A szovjet megszálló csapatokra támaszkodó MKP-t – s személy szerint Rákosi Mátyást – hidegzuhanyként érte a nemzetgyűlési választás eredménye. De a kommunisták Kaposváron a legkevésbé sem számoltak azzal, hogy kiengedik a kezükből a végrehajtói és a bírói hatalmat.

A választás napján végrehajtott nyilvánvaló provokációt azért tervelhették ki az MKP és a Népügyészség helyi vezetői, mert biztosak lehettek abban, hogy nem „bukhatnak le”, megőrizhetik pozícióikat, és leszámolhatnak a már ekkor sem jövőendő koalíciós partnernek, hanem ellenségnek tekintett FKGP helyi aktivistáival.

De mit tartalmaztak, és honnan származtak „a fasiszták ismert uszító hangján” íródott, „a kommunisták, a zsidók, a győztes hatalmak, a szociáldemokraták ellen” izgató röpcédulák? Ezek többet árulnak el a korabeli közhangulatról, mint a történészek évtizedekkel később írt elemzései.

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában megtaláltam „Földes

István és 13 társa ügyének” aktáját. A vádirat tartalmazta az 1945 november 4-én reggel Kaposváron terjesztett, inkriminált röpcédulákat. Ugyanakkor nem találtam meg azt a röpcédulát, melyet november negyedikén, a provokációra válaszul készítettek és osztogattak a helyi kisgazdák – ezt érthetően nem csatolták a törvényszéki dossziéhoz.

A dossziében talált röpcédulákon ez volt olvasható:

1) „Közellátás?

30 mázsa búzát utaltak ki a zsidóhitközségnek 500 pengős áron. Ugyanakkor a dolgozó szegény emberek reggeltől estig könyörögnek a malmokban 1 kg. lisztért. Demokratikus ez így? Mehet ez így? Nektek csak jelszavak, a zsidóknak pénz, kenyér és arany?” (Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár, XX-4-b NOT 2036/1946. 36. doboz. Földes István és 13 társa ügye)

2) „Magyarokhoz!

Minden magyar embernek látnia kell, hogy a jelszó: »Világ proletárjai, egyesüljetek!« köpönyege alatt a fizikai munkások félrevezetése, butítása folyik. Nem látjátok, hogy csak kis eszköz vagytok egy szennyes cél érdekében? Mi nem lehetünk »nemzetközisekké«, mi maradunk magyarok! Mi nem ismerünk »Internacionálét«, csak magyar himnuszt! Fületekbe zengik »egyenlőség«, a »demokrácia« jelszavait, de csak a névleges hatalom a tietek. Ha a vezető szerepet is töltitek be, csak gyenge báb vagytok az istentagadó kommunisták és a kapzsi, hazaáruló zsidók kezében. Vigyázatok, mert ezek a lelkiismeretlen gazemberek egy olyan forradalomba kergetnek benneteket, amelynek keserűségét csak ti fogjátok viselni, míg az uszítók a zavarosban halászva milliókat szereznek a kiontott véretek árán. Ne engedjétek gyerekeiteket a »szabadszerelmet« hirdető ifjúsági egyesületekbe! Szülők! Vigyázatok a leányaitokra! Nekik a becsületük a legdrágább kincsük, amelyet ha elveszítenek, utca söpredékeivé lesznek. Mielőtt gyermeked a kórházba kerülne, tiltsd el az ilyen társaságtól! A zsidóság érdeke, hogy a szabad szerelem által elzüllött, korcs, nemzeti öntudatát vesztett ifjúságot neveljen, amely gyúrható masszává olvadna kezükben, amelyet mindig saját érdekük szerint formálnának. Most dől el hazánk és létünk sorsa. Ne higgy azoknak, akik érdekből viselik a vörös színt. Maradjunk mi a piros-féher-zöld lobogónál. Ne várjunk csodát, segítséget, alamizsnát, mi csak magunkban bízunk! A magyaroknak, de csakis a magyaroknak itt élnie és halnia kell!” (Uo.)

3) „Néhány igaz szó!

Magyarok! Hangszórókról ordít felétek a hazugság! Mi szerényen, de igaz magyar szívvel ezt a tájékoztatót adjuk nektek a választás előtt:

Tisztában akartok lenni mindazzal, hogy mi a Kommunista Párt? Vezetője egy moszkvai illetőségű zsidó, Rákosi Máttyás, akinek a felesége orosz. A színük vörös. Eszményük a vörös csillag. Céljuk a magyarság csatlakozása a Szovjetunióhoz, mely terrort is képes használni. Akarjátok tudni, hogy mi a Szociáldemokrata Párt?

Vezetője Szakasits Árpád. Célja a jobb érzésű demokrata elvű magyarság észrevétlen átjátszása a kommunista pártba. Választás után egyesülni akarnak. Színük vörös! Ez a mai Szociáldemokrata Párt! Az ő meztelen emberüket hordja sok magyar leány a keblén. Szégyellhetik magukat! Akarod tudni, mi a Nemzeti Parasztpárt? Akik idegenkednek a kommunista névtől, de ugyanazokat az elveket vallják, ebbe a pártba léptek. Fogtak egy egyszerű embert, Veres Pétert, aki bábjáték a vörösök zsoldjába állott Erdei kezében. Erdei belügyminiszter szabadította a magyarokra zsidó borbélylegényekből lett rendőrtisztek által kézben tartott mai rendőrséget. Erdei szervezte az internáló táborokat, ahol nem a feketéző zsidók, hanem magyar véreink sínylődnek.

Mi csak ezt akartuk mondani. Dönts magad! Add tovább!” (Uo.)

Szinte biztosra vehető, hogy a hosszabb szövegű röpcédulák nem Kaposváron készültek, hanem valahol másutt, talán Budapesten, és kifejezetten azzal a céllal szállították le Kaposvárra, hogy ott, a nemzetgyűlési választások napján provokációs céllal használják fel azokat. A szövegek hitelesnek tűnnek, és tükrözik, hogy a radikális politikai változásokat, az egyre súlyosabbá váló gazdasági és társadalmi válságot a tömegek – a nemrégiben még akadálytalanul ható antiszemita propaganda hatására – magukban egyértelműen összekapcsolták a zsidókérdéssel. Az MKP ezzel az akcióval le akarta járatni és antiszemitizmussal akarta kompromittálni az FKGP-t, illetve szavazóit. A kommunisták a holokauszt után másfél évvel a „tűzzel játszottak”, hiszen az adott helyi viszonyok között, amikor a Kaposváry György polgármester meghurcolása elbizonytalanította, passzivitásra készítette a város mérvadó polgári, illetve értelmiségi csoportjait, az egyszerű nép körében feléledtek az antiszemita előítéletek, felszínre törtek a zsidóellenes indulatok.

Csak csodálni lehet, hogy a felgerjesztett, ártó szellem Kaposváron kizárólag verbálisan nyilvánult meg, illetve csak szóbeszéd formáját öltötte. Mielőtt még erre kitérek, ismertetem a „röplapterjesztő földalatti szervezkedés” leleplezés után következő rendőrségi eljárást, a népbírói tárgyalást és az ítéleteket.

A Földes István és 13 társa népbírói dossziéjában található vádirat, majd az erre épülő ítélet az eseményeknek természetesen azt a verzióját tartalmazza, melyek alapján a vádlottakat elmarasztalták. Eszerint „Nagy László másodrendű vádlott 1945 október 30-án beszédbe elegyedett Kurucz kommunista párti taggal, aki azt a kijelentést tette, hogy ha a most közelgő választáson a Kommunista Párt nem győz, akkor tavasszal forradalom lesz és mégis győzni fognak. Nagy László II. r. vádlottnak a beszélgetés adta meg a 'lendületet' a Magyarokhoz és a Néhány igaz szó c. röplapok megszerkesztéséhez. Ezeket a szövegeket Nagy László Bali-Pap Gyula III. r. vádlottal együtt fogalmazta. A Közellátás? c. röplapot Bali-Pap Gyula egyedül fogalmazta. Aznap, okt. 30-án elmentek Földes Istvánhoz, aki elkezdte a sokszorosítást, és javasolta, hogy még a választások dobják utcára. Földesnek van írógépe, ott próbáltak stencilt készíteni, de ez nem ment. Okt. 31-én szereztek sokszorosító gépet

a Kereskedők Takarékpénztárából. Illés Béla r. kat. lelkész, aki rádióalkatrészeket hozott Földeshez javítani, elmondta a sokszorosítóknak Mindszenty hercegprímás pásztorlevelét. Illés tájékoztatta őket arról, hogy Rákosi zsidó, a felesége orosz. Nagy László ekkor gyorsírással jegyzetelt. Összesen 1800–2000 röplapot készítettek november 3-án, azzal a céllal, hogy a Független Kisgazda Pártnak és a Polgári Demokrata Pártnak többséget szerezzenek.”

Ez a történet már csak azért sem tűnik valószínűnek, mert a Független Kisgazdapárt szavazóinak nem volt szüksége buzdításra, és a röplapterjesztés a választás napján tilos volt. Sokat mondó tény, hogy Illés Béla helyi katolikus lelkészt, és általa Mindszenty Józsefet is belekeverték az ügybe – ma már tudjuk, hogy Rákosi Mátyás Mindszenty 1945. november elsején, a beiktatása alkalmából kiadott pásztorlevelét tette felelőssé az MKP rossz választási szerepléséért.

Figyelemre méltó az is, amiről a röplapok zsidóellenes hangvétele kapcsán esett szó a tárgyaláson: „Földes István magánokiratokat mutatott be, melynek alapján a népbíróság megállapította, hogy Földes és felesége Weisz Jenő, Steiner Rezső és Vély József kaposvári lakosokat a lakásukon rejtették el, ezáltal őket a deportálástól mentették meg”.

Nagy László pedig azt vallotta az első fokú tárgyaláson, hogy „1945. november 4-én, a választás reggelén előállították a kaposvári rendőrségre, gumibottal összeverték. Ugyanaznap este pedig a politikai rendőrségen Csongrádi rendőrezredes, a politikai rendőrség helyettes vezetője gumibottal és szíjjal ütötte, majd falhoz állította, fültövét gumibottal ütötte úgy, hogy a füle felrepedt, melyről orvosi igazolást tetetett fel.” Ugyanott Földes Istvánt és Bali-Pap Mihályt is megverték, fenyegették.

Jellemző módon az MKP befolyása és irányítása alatt álló *Somogyvármegye* című napilap, amely a röplapterjesztők elleni nyomozásról tudósított, be sem számolt az első fokú népbírósági tárgyalásról, melyet Kaposváron a városháza tanácsstermben tartottak 1946. január 18-án. Ugyanott, ahol Kaposváry Györgyöt is elítélték.

Vizont az FKGP újonnan indított napilapjában, a *Somogyi Hírlapban* tudósítás olvasható *Földes István és társai a bíróság előtt* címmel. A vádlottakat ezen a tárgyaláson, melyen dr. Miklós János elnökölt, három ügyvéd védte, és a védelem tanújaként lépett fel Antl Ödön kisgazdapárti képviselő, a helyi zsidó hitközség vezetője. A vádlottak – valószínűleg védőik tanácsára – beismerték a röplap előállítását és terjesztését, viszont tagadták, hogy titkos, földalatti szervezkedés tagjai lettek volna. Ennek alapján, tekintettel arra, hogy a röplapozás a választás idején, „izgatott hangulatban” történt, többségüket szabadon engedték.

Az a három ember, aki előzetes letartóztatásban maradt, viszonylag enyhe ítéletet kapott: Földes István ötévi, Nagy László kétévi, Bali-Pap László kétévi szabadságvesztést az Rn. 13 § 2- bek., a Btk. 171 § („Hitfelekezeten izgatás”) és a Népbírósági rendelet alapján. Büntetésüket a NOT 1946. március 7-i főtárgyalásán tovább enyhítették, és 1946 végén, majd 1947 folyamán szabadultak.

„Vérvádas rémmesék mérgezik a közéletet”

Edgar Morin három fázisát különbözteti meg a tömeglélektani folyamatnak, melynek során egy közösségben, pl. egy város lakosságában a zsidóellenes szóbeszéd váddá alakul. Az első a lappangás időszaka (incubation), mely akár évtizedekig tarthat, és a tömegek tudatalattijából feltörő előítéletekre épül. A második a terjedés (propagation) fázisa, melyben már a közösség által érzékelt hirtelen, a zsidókkal kapcsolatos változások is szerepet játszanak, melyeket „meg kell magyarázni”. (Ilyen volt az Algériából áttelepült, nagyszámú és üzletileg sikeres zsidó ruhakereskedő feltűnése Orleansban.) A harmadik fázis az áttétel és a kiterjesztés (métastase), mely már a robbanáshoz közeli állapot. Abban, hogy végül bekövetkezik-e a robbanás – mely már a második fázisban is érezteti hatását –, a politika kulcsfontosságú szerepet játszik.

Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy Orleansban, 1969 májusában egy olyan bizonytalan időszakban terjedt el a „lánnyrabló zsidókról” szóló szóbeszéd, mely az április 27-i népszavazást (melyet De Gaulle köztársasági elnök elveszített, és ezért lemondott) elválasztotta az elnökválasztól. A politikai pártok azonban nem vettek részt a zsidóellenes szóbeszéd elterjesztésében. „Állíthatjuk, hogy a szóbeszéd viszonylag független volt minden szervezett politikai erőttől, és végig megőrizte ’vad’ jellegét. Mégis létezett egyfajta összefüggés a szóbeszéd és az átmeneti időszak között. A bizonytalansághoz társuló tudatalatti szorongás, és a belőle táplálkozó nyugtalanság idézte elő, amit a politikai tudat igyekezett elfojtani.” (Edgar MORIN, *i. m.*, 29.)

Kaposváron, 1945 novemberében sok tényező adódott össze (a helyi zsidók deportálása, majd kis részük visszatérése a városba, a háborús pusztítás, az infláció, a kommunista provokációk és a közösség jövőképeinek teljes bizonytalansága) melyről az előzőekben szó esett. Ehhez járult egy kisgyermek tragikus halála, és holttestének megtalálása melyről a *Somogyvármegye* november 5-i száma adott hírt, ugyanaz, mely a „röplapterjesztő összeesküvés” leleplezéséről is beszámolt.

„Megtalálták a tíz napja eltűnt kisgyermek holttestét

A gyermek apja útban van hazafelé amerikai hadifogságból

Napokkal ezelőtt hírt adtunk arról, hogy a Szigetvári utcából eltűnt egy két éves kisfiú, Ligeti (Halmos) János. A gyermek észrevétlenül kiment az udvarról, s mire édesanyja kétségbeesetten keresésére indult, nem találta sehol a környéken.

Azóta a rendőrség, a sajtó, a rádió nap-nap után mindent elkövetett, hogy az eltűnt kisgyermek nyomát felkutassa. A hozzátartozók felkutattak minden elképzelhető helyet, ahol a fiúcskát megtalálni vélték és hatalmas összegeket ajánlottak fel a nyomravezetőnek.

De hiába volt minden igyekezet. A kis Jánoska nem került elő sem élve, sem halva. A nyomozás azután tegnap váratlanul tragikus eredményre vezetett. A Malomárok vizében a Hangya üzletnél egy gyermek puffadt holttestét fogták ki, akinek arcvonásából az eltűnt kisfiút ismerték fel a hozzátartozók.”

Az egyszerű kaposvári emberek körében már ezt megelőzően lábra kelt a szóbeszéd, hogy a helyi zsidók gyanúsíthatók kisgyerek meggyilkolásával. Erről számolt be egy ismeretlen szerző által fogalmazott, dátum nélküli feljegyzés, melynek címe: *A kaposvári holokausztról és a zsidók helyzetéről*. Tartalmát csak egy, az internetre feltett, és itt közölt összefoglalóból ismerjük, ugyanis a Síp utcai központba felküldött eredeti iratot sem a HTDE irattárában, sem pedig a Magyar Zsidó Múzeum archívumában nem találták meg a levéltárosok. Ezért sajnos, nem tudjuk rekonstruálni, hogyan értesültek a zsidók arról, hogy mivel vádolják őket, és miféle „magánnyomozást” folytattak.

„1945. 11. 04. Kaposvár

Antiszemita röplapok és vérvadás rémmesék mérgezik a közéletet.

1945. november 4-ére virradó éjjel, az országgyűlési választások előtt antiszemita röpcédulákat szórtak szét a városban. A zsidókat többek között hazafiatlansággal, kapzsisággal, feketézéssel és keresztény gyermekek megrontásával vádolták. A felelősök a hitközség jelentése szerint a jobboldal hívei (köztük egy katolikus plébános és egy rendőrfelügyelő) voltak, akik ellen népbírósi eljárás indult. Röviddel ezután eltűnt a városból egy kisgyermek, akit szülei újsághirdetésben igyekeztek felkutatni. Hetek múlva találták meg holttestét a Kapos folyóban. Időközben azonban már széles körben elterjedt a szóbeszéd: a gyermeket a zsidók ölték meg és vérért templomuk újbóli felszenteléséhez használták. A zsidó közösség néhány tagja »magánnyomozás« után feljelentett egy helyi református lelkészt, mint a vérvád állítólagos értelmi szerzőjét. Ellene is eljárás indult. A népbírósi eljárás 1946 januárjában a novemberi röplap szerkesztőit 2-2 évi, terjesztőit 6-6 hónapi börtönre ítélte. A mindinkább elmérgesedő helyzet orvoslására a Nemzeti Bizottság 1946. július 11-ére ankétot hívott össze a zsidókérdésről, ahol több ezres tömeg hallgatta a pártok és a zsidó közösség képviselőit. A békésen lezajlott rendezvény után a résztvevők határozati javaslatot adtak ki. Ez hitet tett az antiszemitizmus elleni harc mellett és együttműködésre hívta fel a keresztény egyházak (távollévő) képviselőit.” (Forrás: Ismeretlen szerző dátum nélküli feljegyzése a kaposvári holokausztról és a zsidók helyzetéről. HDKE A-269-2007.; http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=140:antiszemita-zavargasok-pogromok-es-vervada-1945-1948&catid=16:esetek)

Abban, hogy a vérvád híre elterjedt a somogyi megyeszékhelyen, bizonyára szerepe volt annak is, hogy a kaposvári Izraelita Hitközség 1945. szeptember 11-i közgyűlésén megválasztott vezetőség tagja lett Frank László, a kommunista népügyész is, aki a Kaposváry György polgármester elleni eljárást irányította, és valószínűleg benne volt a keze a „röplapterjesztő összeesküvés” leleplezésében is. Bár a hitközség elnöke, Antl Ödön, a kisgazdapárt városi szervezetének egyik vezetője élesen szemben állt politikailag Frank Lászlóval, de ezt az egyszerű emberek, akik minden zsidót egyformának tartottak, nem fogták fel.

A vérvád-hisztériára a *Somogyvármegye* is reagált november 16-i számában. Az aláírás nélküli cikk szerzője a röplapterjesztők ostromozásával egyidejűleg a zsidók

védelmére kelt, és az antiszemitizmusért a „reakciót” tette felelőssé: „Köztudomású, hogy a gyilkos náci és nyilas terrortól a zsidók annyit szenvedtek, amely szenvedésre nincs még példa a világtörténelemben, hiszen az elhurcolt magyar zsidóság túlnyomó része leírhatatlan szenvedések között pusztult el a németországi haláltáborokban.” (*Felhívás Kaposvár város közönségéhez és a nyugatról visszatért menekültekhez és hadifoglyokhoz.*) December 25-én a kaposvári hitközség rendes tisztújító közgyűlésén elfogadott határozat leszögezte: „A hazatért zsidók részt kérnek az országos és egyéb közügyek intézéséből és éberen örködnék, hogy a már kimondott jogegyenlőség a valóságban is meglegyen, és a legergikusabban küzdenek az újra előretörő antiszemitizmus ellen.” (*Újrakezdések, i. m., 187.*)

A Somogy Megyei Levéltár igazgatójának közlése szerint Ligeti János kisfiú halálesetét Kaposvárott anyakönyvezték a 779/1945 sz. alatt. 1945. október 26-án halt meg, a szülei Ligeti Elemér és Halmos Margit voltak. Az anyakönyvi bejegyzés szerint a kisfiú római katolikus volt, halálát vízbefulladás okozta. A bejegyzés tartalmaz utalást arra, hogy a Kaposvári Törvényszék 1529/1945 számon engedélyt adott a temetésre, de ennek időpontjára vonatkozó adatot nem találtak.

A *Somogyvármegye* december 29-i számában megjelent *Új antiszemitizmus?* című cikk konkrétan is említést tesz a városban a kisfiú halála keltette, hetekig tartó vérvád-hisztériáról: „A választások előtti röplaposztás, az eltűnt gyermek körüli ostoba vérvád, s egyéb jelenségek azt mutatják, hogy egy mesterségesen szított antiszemitizmus ütötte fel a fejét. Van-e józan, normális ember, aki ilyen tömeggyilkosság után, ilyen állati bánásmód után még mindig a régi nótát fújja?”

Szerencsére az egyszerű emberek Kaposváron a sorozatos provokációk és az elvadult viszonyok ellenére is uralkodtak indulataikon, és az ostoba vérvád-értelmezés – ha szóbeszédként felszínre is tört – nem vezetett erőszakos cselekményekhez.

Nyolc hónappal később, 1946. július 11-én a Kaposváron, a megyeház nagytermében több ezres tömeg előtt vitatták meg a pártok és a helyi hitközség helyi vezetői a „zsidókérdést”. De az elhangzottak a legkisebb mértékben sem változtatták meg a város kialakult véleményét, vagyis „a hónapokig tartó válsághelyzetet az ankétal nem sikerült lezárni”. Ahhoz ugyanis, hogy kezeljék az elfojtott traumákat, a felhalmozódott félelmeket és szorongást, fel kellett volna tárnai az okokat. Szembe kellett volna nézni a közelmúlttal, ismerni kellett volna az aktuális eseményeket, és azok hátterét. Erre azonban akkor, az adott körülmények között és még vagy fél évszázadig nem volt semmi esély.